

Katecheza wyznania i rozumienia wiary

1. Charakterystyka młodzieży klas gimnazjalnych

Edukacją w gimnazjum objęta jest młodzież między 13 a 16 rokiem życia. Jest to wiek połączony z ważną przemianą biologiczną, intelektualną i psychiczną. Ze względu na dysproporcję między poziomem rozwoju w różnych zakresach funkcjonowania wiek dorastania ma w znacznym stopniu charakter konfliktowy. Konflikty w życiu młodzieży ujawniają się na różnych płaszczyznach, a wynikają między innymi z napięcia powstającego między potrzebą samodzielności a ograniczeniami narzucanymi przez rodziców, pomiędzy dążeniem do niezależności a potrzebą oparcia, między wizjami idealnymi a realnymi obrazami rzeczywistości.

Młodzież w tym okresie przeżywa kryzys tożsamości. Boi się pogardy, braku wiary w nią, oburza się na fałsz, hipokryzję, obojętność. Nosząc trud dorastania aktywność swą skierowuje na obronę, a jednocześnie oczekuje wsparcia w tworzeniu pozytywnego autoportretu.

Młodzież gimnazjalna stawia pytania natury egzystencjalnej, pyta o sens życia, potrzebę uczenia się itp. Skupiona na sobie jest przekonana, że ciągle podlega krytykowaniu przez innych. Dlatego myli intymność z zamykaniem się w sobie, zastępuje zdrową krytykę krytykanctwem, identyfikuje wolność z robieniem tego, na co ma ochotę. Takim postawom towarzyszy zmienność nastrojów i uczuć.

Kryzysy występujące w życiu młodzieży odbijają się negatywnie na relacjach interpersonalnych. Wymagają one od wychowawców wiedzy, serca i zapału, a także cierpliwości i mądrości, aby pomóc młodemu człowiekowi w kształtowaniu własnego autonomicznego wnętrza, w przechodzeniu od wychowania do samowychowania i w konsekwencji nawiązywaniu dojrzałych relacji osobowych ze społecznościami, w których żyją.

Rozwój fizyczny, uczuciowy i umysłowy dorastającej młodzieży ma swoje znaczenie dla jej rozwoju religijnego. Ze względu na dużą zmienność uczuć młodzież zaczyna przeżywać również wątpliwości religijne, co powoduje niepewność i niestałość religijną. Młodzi ludzie poszukujący własnej tożsamości z łatwością odrzucają dotychczasowe autorytety. Są krytyczni wobec Kościoła i osób go reprezentujących. Niekiedy konflikty z rodzicami przenoszą na sferę religijną. Między innymi odrzucają wtedy

poglądy religijne wyznawane przez rodziców i oficjalnie głoszone przez Kościół.

Wielki wpływ na sferę religijną dorastającej młodzieży mają problemy związane z dojrzewaniem seksualnym. Wiele kryzysów religijnych, odrzucenie nauki Kościoła i nieprzystępowanie do sakramentów ma swoje źródło w osobistych trudnościach natury seksualnej. Dlatego istotne są na tym etapie edukacji i rozwoju wiary treści związane z sakramentem pokuty i pojednania oraz możliwość korzystania przez młodzież z kierownictwa duchowego.

Dzięki wzmożonemu rozwojowi intelektualnemu rozpada się harmonijny obraz świata z dzieciństwa. Młodzież zaczyna widzieć krytycznie otaczającą ją rzeczywistość, co powoduje zachwianie w świecie wartości. Próba budowania obiektywnej, krytycznej wizji świata i otaczającej rzeczywistości zderza się z niebezpieczeństwem relatywizmu moralnego. Młodzież w tym wieku przenosi charakterystyczne dla religijności dziecięcej właściwości, takie jak antropomorfizm, animizm i rytualizm magiczny. Antropomorfizm wyraża się w wyobrażeniu sobie Boga na sposób ludzki. Animizm w ożywianiu przedmiotów martwych i przypisywaniu im określonych zamiarów, a rytualizm magiczny - w magicznym traktowaniu obrzędów liturgicznych i religijnych.

W wymiarze religijnym proces dojrzewania winien się dokonywać na drodze trzech podstawowych procesów psychicznych, tj. interioryzacji, absolutyzacji i socjalizacji. Nauczanie religii może pomóc w akceptacji wartości religijnych poprzez korygowanie nieprawidłowości w dotychczasowym przekazie treści wiary, wiązaniu treści religijnych z życiem. Należy zadbać o to, aby wartości religijne nie zostały zepchnięte na peryferie osobowości, ale były umieszczone w jej centrum. Włączenie się młodzieży do grup rówieśniczych pielęgnujących wartości religijne jest wielce pożyteczne dla procesów socjalizacji. Ważną rolę w ukształtowaniu dojrzałej osobowości religijnej młodego człowieka odegrać może katecheza sakramentu bierzmowania, nosząca cechy katechezy katechumenalnej, oraz uroczyste sprawowanie sakramentu bierzmowania przygotowane przy współudziale młodzieży.

2. Podstawa programowa katechezy w gimnazjum

Cele katechetyczne

Wychowanie katolika świadomego i odpowiedzialnego za swoją wiarę, kochającego Boga, Kościół i własną Ojczyznę, poprzez:

1. Ukazanie sensu życia proponowanego przez chrześcijaństwo;
2. Wprowadzenie w świat pojęć religijnych przez poznanie języka i orędzia zbawczego Biblii oraz teologii, prawd wiary i zasad moralnych;
3. Przedstawienie osoby i odkupieńczego charakteru dzieła Jezusa Chrystusa;
4. Internalizację prawd wiary i katolickich postaw moralnych;
5. Wychowanie do udziału w liturgii roku kościelnego i sakramentów oraz do modlitwy liturgicznej;
6. Przygotowanie do umiejętnego wyboru dobra w konkretnych sytuacjach życiowych;
7. Wdrożenie do przestrzegania przykazania miłości w zakresie indywidualnym i społecznym;
8. Odniesienie działań człowieka do woli Boga;
9. Pomoc w osiągnięciu socjalizacji kościelnej (w odniesieniu do Kościoła powszechnego, jak i partykularnego);
10. Przygotowanie do podjęcia misji świadczenia o prawdach wiary i wartościach chrześcijańskich.

Zadania nauki religii

1. Wyjaśnić podstawy motywacji życiowej chrześcijanina poprzez wskazanie uczniom, iż Bóg daje odpowiedź na problemy nurtujące człowieka;
2. Wprowadzić w lekturę Pisma Świętego; rozwijać umiejętność odbioru tekstów biblijnych i w ich świetle rozumieć świat, człowieka, własne powołanie; ukazać wybrane postaci Starego i Nowego Testamentu jako przykłady rozwiązywania problemów w świetle wiary; ukazać jedność Nowego i Starego Testamentu;
3. Pogłębić przeżywanie roku liturgicznego. Przedstawić sakramenty jako znaki działania Boga w życiu Kościoła i chrześcijanina; umocnić w świadomości konieczność przyjmowania sakramentu pokuty i Eucharystii; prowadzić przygotowanie bliższe do

sakramentu bierzmowania i dalsze do sakramentu małżeństwa i życia w rodzinie;

4. Kształtować postawy wewnętrzne związane z sakramentem pokuty i pojednania oraz Eucharystii;
5. Wprowadzić podstawowe pojęcia etyczne i sformułować podstawowe zasady moralne; ukazać zasady życia moralnego przez analizę Dekalogu i Błogosławieństw; ukazać wędrówkę Izraelitów do Ziemi Obiecanej jako figurę życia moralnego człowieka; przekazać prawidła dokonywania samodzielnych wyborów moralnych; ukazać, czym jest prawdziwa miłość i przygotować do właściwego przeżywania miłości;
6. Wprowadzić w lekturę Pisma Świętego; ukazać bogactwo Modlitwy Pańskiej jako drogi chrześcijanina;
7. Przedstawić historię Kościoła jako pielgrzymkę ludzi wierzących w Chrystusa; ukazać blaski i cienie historii Kościoła w ramach czasowych kursu historii powszechnej; wyjaśnić krzywdzące wspólnotę wierzących stereotypy i przygotować uczniów do dyskusji na temat przeszłości Kościoła; ukazać rolę Kościoła w życiu narodu polskiego;
8. Ukazać rzeczywistość Kościoła partykularnego;
9. Ukazać kręgi przynależności do Kościoła (KK 14-16);
10. Uświadomić motywy wiary chrześcijańskiej; przygotować do samodzielnego podejmowania i rozwiązywania problemów religijnych (w związku z przygotowaniem do przyjęcia sakramentu bierzmowania); ukazać odpowiedź Kościoła na istotne problemy związane z przekazywaniem życia i życiem społecznym oraz przygotować uczniów do udzielania przez nich - jako katolików świeckich - prawdziwej odpowiedzi, jaką daje Kościół na te problemy; wdrożyć do apostołstwa świeckich.

Treści

1. Co to znaczy być człowiekiem uczciwym, wierzącym, chrześcijaninem, członkiem Kościoła katolickiego?
2. Cel ostateczny człowieka - szczęście wieczne (elementy eschatologii);

3. Podstawowe wiadomości o Piśmie Świętym: formowanie się ksiąg, języki, gatunki literackie;
4. Interpretacja literacka i hermeneutyczna wybranych fragmentów biblijnych;
5. Jezus Chrystus - postać historyczna, wcielony Bóg, Odkupiciel człowieka, Założyciel Kościoła;
6. Wiara, jej przymioty, znaczenie w życiu człowieka. Trudności wiary;
7. Boże objawienie jako pomoc w rozwiązywaniu problemów stojących przed człowiekiem (postaci Starego i Nowego Testamentu);
8. Rok liturgiczny w Kościele: Adwent, Boże Narodzenie wraz z okresem Narodzenia Pańskiego, tydzień modlitw o jedność chrześcijan, Wielki Post (czas przygotowania paschalnego), rekolekcje szkolne, Triduum Paschalne, okres wielkanocny, Zesłanie Ducha Świętego, miesiące i święta maryjne, uroczystości wybranych świętych, zwłaszcza patronów Polski i świętych polskich;
9. Sakramenty - działanie Chrystusa żyjącego w Kościele;
10. Eucharystia sakramentem miłości;
11. Sakrament pokuty i pojednania sakramentem nawrócenia;
12. Duch Święty działający w Kościele; dary Ducha Świętego; posłuszeństwo Duchowi i grzechy przeciwko Duchowi Świętemu;
13. Małżeństwo chrześcijańskie i jego przymioty: jedność, nierozzerwalność, płodność i sakramentalność; rodzina wspólnotą życia i miłości;
14. Podstawowe pojęcia etyczne: powinność moralna, sumienie, prawo naturalne, prawo Boże, wartości i ich hierarchia;
15. Wędrówka Izraelitów do Ziemi Obiecanej jako figura życia moralnego człowieka;
16. Przykazania Dekalogu - ujęcie biblijne, wartości, których bronią, wykroczenia przeciw przykazaniom i ich konsekwencje;
17. Błogosławieństwa - Nowe Prawo i wypełnienie Dekalogu;
18. Pojęcie miłości i sposoby jej przeżywania;

19. Modlitwa Pańska jako program drogi chrześcijanina;
20. Modlitwa - jej znaczenie w życiu chrześcijanina; rodzaje modlitwy;
21. Wybrane elementy historii Kościoła powszechnego, np.: początki chrześcijaństwa, prześladowania chrześcijan, chrześcijaństwo starożytne wobec dziedzictwa świata antycznego, św. Benedykt i jego dzieło, reforma gregoriańska, schizma wschodnia, zakony żebracze, ocena inkwizycji, reformacja i reforma katolicka, Kościół wobec wyzwania oświecenia, odpowiedź Kościoła na kwestie społeczne w XIX i XX w., II Sobór Watykański, pontyfikat Jana Pawła II;
22. Wybrane elementy historii Kościoła w Polsce, np.: początki chrześcijaństwa w Polsce, spór o św. Stanisława, chrześcijaństwo czasów jagiellońskich (św. Jadwiga), Unia Brzeska, Polska krajem tolerancji religijnej, Kościół wobec niewoli narodowej, Kościół w okresie II wojny światowej, w okresie powojennym (postać kard. Stefana Wyszyńskiego, obchody Millennium, Jan Paweł II i papieskie pielgrzymki do Ojczyzny);
23. Wybrane elementy historii Kościoła partykularnego i wspólnoty parafialnej. Specyfika Kościoła partykularnego (katedra, patronowie, sanktuaria, biskup, seminarium duchowne, działające zgromadzenia zakonne);
24. Religie świata a chrześcijaństwo;
25. Najważniejsze wyznania chrześcijańskie;
26. Katolicka odpowiedź na problemy związane z przekazywaniem i podtrzymywaniem życia (np. prawo do życia nie narodzonych i niepełnosprawnych, naturalne metody planowania rodziny, aborcja, eutanazja, antykoncepcja i zapłodnienie in vitro);
27. Podstawowe zasady katolickiej nauki społecznej;
28. Pozorny konflikt nauki i wiary;
29. Formy apostołstwa świeckich.

Osiągnięcia

1. Znajomość podstawowych wiadomości o Piśmie Świętym;

2. Umiejętność właściwej interpretacji wybranych tekstów biblijnych;
3. Umiejętność aktualizacji faktów związanych z wybranymi postaciami Starego i Nowego Testamentu;
4. Właściwe rozumienie wydarzeń życia, nauczania i zbawczego charakteru dzieła Jezusa Chrystusa;
5. Znajomość sensu okresów liturgicznych i wybranych świąt kościelnych;
6. Odkrywanie sakramentów jako znaków działania Boga w życiu Kościoła;
7. Zrozumienie związku między sakramentem a jego skutkiem;
8. Dostrzeganie związku między Eucharystią oraz sakramentem pokuty i pojednania a życiem moralnym chrześcijanina;
9. Rozumienie znaczenia elementów Mszy świętej oraz gestów i postaw liturgicznych (postawa stojąca, siedząca, klęcząca, milczenie, śpiew, znak pokoju);
10. Umiejętność religijnego przeżywania rzeczywistości liturgicznej;
11. Znajomość podstawowych pojęć i zasad etycznych;
12. Umiejętność zastosowania ogólnych zasad etycznych w konkretnych sytuacjach życiowych, ze szczególnym zrozumieniem konsekwencji stosowania Dekalogu i Błogosławieństw;
13. Rozumienie pojęcia prawdziwej miłości w różnych aspektach życia ludzkiego;
14. Umiejętność samodzielnej lektury Pisma Świętego;
15. Rozumienie konsekwencji poszczególnych wezwań Modlitwy Pańskiej dla życia chrześcijanina;
16. Znajomość podstawowych faktów z historii Kościoła i umiejętność argumentowania w tej dziedzinie;
17. Znajomość faktów z historii i życia własnej parafii i diecezji;
18. Znajomość głównych religii świata i wyznań chrześcijańskich;

19. Umiejętność rozwiązywania podstawowych problemów wiary;
20. Znajomość podstawowych zasad katolickiej nauki społecznej;
21. Rozumienie pozorności konfliktu nauki i wiary;
22. Zaangażowanie w apostołstwo świeckich.

3. Procedury osiągnięcia celów

Specyfikę rozwojową uczniów gimnazjum muszą uwzględniać stosowane metody kształcenia. Podstawową zasadą oddziaływania winno być jak najpełniejsze stosowanie metod aktywizujących. Pozwalają one bowiem aktywnie poszukiwać odpowiedzi na nurtujące i stawiane przez uczniów pytania oraz budzić zaangażowanie. Stąd pewnego rodzaju ograniczenie stosowania w działaniach metodycznych metod podających. Katecheta winien przede wszystkim pełnić rolę przewodnika, który inspirowuje, wspiera, ukierunkowuje poszukiwania i odkrywanie prawdy i jest świadkiem wiary.

Na tym etapie kształcenia religijnego poznaniu, kształtowaniu umiejętności wykorzystywania i rozumienia Objawienia Bożego służą metody biblijne. Właściwemu odczytaniu przesłania tekstu źródłowego służy wprowadzenie w metody i zasady interpretacji tekstu, stosowanie metod pracy z tekstem. Jest to szczególnie ważne w I klasie gimnazjalnej. Skuteczne wykorzystanie metod wymaga wprowadzenia uczniów w materiał źródłowy, którym jest Pismo Święte, dokumenty nauczającego Kościoła, teksty liturgiczne, dokumenty historyczne, świadectwa życia Kościoła, świadectwo chrześcijan.

Wprowadzenie do pracy metod poszukujących (drama, dyskusja, panel, trybunał, praca z tekstem, metoda problemowa, quizy, rewizja życia) służy uzdolnieniu uczniów do umiejętnego korzystania z tekstów biblijnych, odnajdywania w nich własnych problemów, niepewności i ich interpretacji. Pomocne są one w kształtowaniu własnych opinii, umiejętności argumentowania i motywowania, precyzowania myśli, kształtowaniu woli, zajęciu stanowiska; budzą poczucie odpowiedzialności za siebie, rodzinę, środowisko. W poszukiwaniu i kształtowaniu wzorców osobowych z pomocą przychodzą wzorce biblijne, postacie świętych i błogosławionych - świadków wiary oraz metody dramowe i problemowe mogą okazać się skuteczne w rozbudzaniu i rozwoju zainteresowań zagadnieniami religijnymi.

Integrowaniu doświadczenia życiowego i wiary, interpretacji tegoż doświadczenia, kształtowaniu umiejętności służą metody problemowe. Wykorzystanie metod medytacyjnych i liturgicznych służy przede wszystkim do wprowadzenia w liturgię i modlitwę.

4. Korelacja z innymi przedmiotami szkolnymi i ścieżkami przedmiotowymi

4.1. Przedmioty szkolne

Język polski

Treści:

- Pojęcia związane z retoryką i wypowiedziami o strukturze logicznej: teza, argument, przesłanka, wniosek, pogląd, ocena.
- Pojęcia: myśl przewodnia, sensory symboliczne i metaforyczne utworu, realizm, fantastyka, groteska, narracja, symbol, alegoria, ironia, apostrofa, antyteza, kontrast.
- Rodzaje literackie oraz gatunki związane z epiką, dramatem i liryką.

Lektura:

- Wybrane utwory z klasyki światowej: Biblia (fragmenty), Pieśń o Rolandzie (fragmenty), W. Szekspir, Romeo i Julia, K. Dickens Opowieść wigilijna, A. de Saint-Exupéry Mały Książę.
- Wybrane utwory z klasyki polskiej: Bogurodzica, J. Kochanowski (wybrane pieśni, psalmy, treny), wybór poezji barokowej (np. J. A. Morsztyn, Z. Morsztyn lub W. Potocki), A. Mickiewicz, Dziady cz. II, Pan Tadeusz (fragmenty), H. Sienkiewicz (jedna z powieści historycznych, np. Krzyżacy, Potop, Quo vadis?), S. Żeromski, Syzyfowe prace.
- Wybór liryki XIX wieku, wybór poezji XX wieku.
- A. Kamiński, Kamienie na szaniec.
- Wybrane z czasopism i prasy codziennej teksty publicystyczne, informacyjne, reklamowe.
- Inne wytwory kultury (np. przedstawienia teatralne, filmy, słuchowiska radiowe, programy TV, przekazy ikoniczne, poezja śpiewana).

Historia

Treści:

- Periodyzacja dziejów i pojęcie czasu w historii.
- Cywilizacje starożytne - dorobek kultury i jego trwałość (Egipt, Izrael, Grecja, Rzym).
- Powstanie chrześcijaństwa i pierwsze wieki jego rozwoju.
- Europa i świat śródziemnomorski w wiekach średnich (Bizancjum, uniwersalizm cesarski i papieski oraz ich wzajemne stosunki, ruch krucjatowy, jedność i różnorodność kultury średniowiecza).
- Polska pierwszych Piastów.
- Pierwsi Jagiellonowie na tronie Polski; specyfika kultury polskiego średniowiecza.
- Wielkie odkrycia geograficzne i podbój Nowego Świata.
- Europa i świat w XVI-XVII wieku: reformacja i reforma katolicka; Rzeczpospolita szlachecka XVI-XVII w. - kraj wielu kultur i religii.

- Przełom oświeceniowy w Europie i w Polsce; Polska u schyłku XVIII wieku.
- Przemiany społeczne i cywilizacyjne XIX wieku.
- Losy i postawy Polaków w warunkach braku niepodległości.
- II wojna światowa.
- Polska po 1945 roku: walka o kształt państwa, polski stalinizm; wybór Polaka na papieża, nowa świadomość Polaków, rok 1980 i powstanie Solidarności, stan wojenny i lata osiemdziesiąte; przełom roku 1989, proces budowy III Rzeczypospolitej.

Wiedza o społeczeństwie

a. Wychowanie do życia w rodzinie

Treści:

- Sens i cel życia; życie jako fundamentalna wartość.
- Kryteria dojrzałej osobowości i odpowiedzialność za własny rozwój.
- Rola autorytetu w życiu człowieka oraz właściwy jego wybór.
- Różnice w rozwoju psychoseksualnym dziewcząt i chłopców.
- Miłość i jej rozwój; miłość młodzieńcza, miłość dojrzała.
- Miłość i rodzicielstwo jako główne funkcje płciowości;
- Problem inicjacji seksualnej; związek między aktywnością seksualną a miłością i odpowiedzialnością.
- Kształtowanie więzi w rodzinie; konflikty w rodzinie i ich rozwiązywanie.
- Trudne sytuacje w życiu rodzinnym; rodzina niepełna, sieroctwo biologiczne i społeczne uzależnienia, ubóstwo; formy pomocy rodzinie.
- Wpływ mass mediów i form spędzania wolnego czasu na kształtowanie osobowości.

b. Wychowanie obywatelskie

Treści:

- Człowiek - istota społeczna.
- Grupa i więzi społeczne.
- Naród i państwo. Tożsamość narodowa.
- Obywatel a władza publiczna w systemach totalitarnych, autorytarnych i demokratycznych.
- Niezbywalny charakter praw człowieka, ich katalog i systemy ochrony.
- Życie szkoły.
- Etyka w życiu publicznym.

c. Wychowanie do aktywnego udziału w życiu gospodarczym

Treści:

- Najważniejsze zasady racjonalnego gospodarowania.
- Odkrywanie i rozwijanie indywidualnych kwalifikacji zawodowych, podejmowanie decyzji zawodowych.
- Wybór zawodu.
- Człowiek w gospodarce.
- Wybrane zagadnienia z etyki życia gospodarczego.

Sztuka (plastyka, muzyka)

Treści:

- Różnorodność muzyki ojczystej, w tym regionalnej, muzyki innych narodów i regionów świata.
- Kontakt z dziełami sztuki plastycznej - pomniki, galerie, muzea.
- Środki wyrazu plastycznego.
- Różnorodne sposoby komunikowania.
- Krajobraz kulturowy.

Biologia

Treści:

- Struktura organizmu i jego funkcje.
- Budowa i funkcjonowanie układów organizmu człowieka.
- Stan zdrowia i choroby.
- Etapy biologicznego i psychicznego rozwoju człowieka i potrzeby z nimi związane.
- Działania człowieka w środowisku przyrodniczym i ich konsekwencje.

Geografia

Treści:

- Ziemia jako część Wszechświata.
- Ziemia jako środowisko życia, jej historia i obraz współczesny.
- Interakcja Ziemia - człowiek.
- Źródła konfliktów i próby ich rozwiązywania.
- Problemy integracyjne na świecie, w Europie i w Polsce.

4.2. Ścieżki edukacyjne

Edukacja filozoficzna

Cele edukacyjne:

- Kształtowanie wrażliwości moralnej.
- Otwarcie drogi do osobowego samopoznania.
- Pogłębianie rozumienia rzeczywistości.

Zadania szkoły:

- Wzmacnianie intelektualnego rozwoju ucznia.
- Rozwijanie wrażliwości na pytania podstawowe, szczególnie dotyczące sensu życia ludzkiego.
- Pomoc uczniom w odkrywaniu własnej tożsamości.

Treści:

- Starożytne wezwanie: "Poznaj samego siebie" a zawsze aktualne pytania: Kim jestem? Skąd przychodzę? Dokąd zmierzam? Jaki jest sens życia ludzkiego?
- Filozofia jako "umiłowanie mądrości".
- Klasyczna definicja prawdy. Poszukiwanie prawdy przez stulecia.
- Koncepcja człowieka jako osoby, a więc istoty rozumnej, wolnej i zdolnej do poznania prawdy i dążącej do dobra.

Osiągnięcia:

- Znajomość najważniejszych pytań i pojęć filozoficznych.
- Rozumienie człowieka jako osoby.
- Otwarcie i lepsze rozumienie siebie i drugiego człowieka.

Edukacja prozdrowotna

Cele edukacyjne:

- Celem edukacji prozdrowotnej na etapie gimnazjum jest kształtowanie zdrowego stylu życia i inspirowanie harmonijnego rozwoju.

Zadania szkoły:

- Uświadamianie własnej odpowiedzialności za ochronę swojego zdrowia, za jego doskonalenie oraz rozwijanie umiejętności z tym związanych.
- Uświadamianie współzależności pomiędzy czterema wymiarami zdrowia: fizycznym, psychicznym, społecznym i duchowym.

Treści:

- Higiena osobista i otoczenia:
- Aktywność ruchowa i umysłowa: higiena pracy umysłowej i snu, osoby niepełnosprawne i ich potrzeby.
- Zachowania sprzyjające i zagrażające zdrowiu.
- Poczucie własnej wartości, dawanie i przyjmowanie wsparcia, asertywność.
- Przyczyny i skutki używania m.in. środków psychoaktywnych, formy pomocy dla osób eksperymentujących i uzależnionych; sposoby radzenia sobie w sytuacjach trudnych.

Osiągnięcia:

- Podejmowanie działań na rzecz ochrony zdrowia.

Edukacja czytelnicza i medialna

Cele edukacyjne:

- Przygotowanie do korzystania z różnych źródeł informacji.
- Umiejętność segregowania informacji i krytycznego ich odbioru.
- Rozbudzanie potrzeb czytelniczych.
- Przygotowanie do pracy samokształceniowej.

Zadania szkoły:

- Tworzenie warunków do zdobywania informacji z różnych źródeł.

- Ukazywanie zależności pomiędzy formą i językiem mediów a zamierzeniami, postawami i kulturą twórców komunikatów artystycznych, informacyjnych, reklamowych i propagandowych.
- Uświadomienie roli mass mediów i stosowanych przez nie środków i zabiegów socjotechnicznych.

Treści:

- Dokumenty gromadzone w bibliotece i ich wartość informacyjna.
- Opis i spis bibliograficzny; zestawienie tematyczne.
- Pojęcia komunikacji medialnej: znak, symbol, kod, język, denotacja, konotacja.
- Drogi, formy i kanały komunikowania się ludzi, funkcje komunikatów.
- Słowo, gest i ruch jako forma wypowiedzi w życiu i w teatrze.
- Media jako środki poznania przeszłości i współczesności.
- Komunikaty informacyjne i perswazyjne (reklamowe i propagandowe, public relations).

Osiągnięcia:

- Korzystanie ze zbiorów i warsztatu informacyjnego biblioteki, także za pomocą automatycznych systemów wyszukiwawczych.
- Sporządzanie opisów bibliograficznych i bibliografii załącznikowej do własnych opracowań.
- Sprawne, szybkie czytanie, notowanie i selekcjonowanie wiadomości.
- Analizowanie komunikatów medialnych, odczytywanie znaków i kodów dosłownych i kontekstowych.
- Rozróżnianie komunikatów informacyjnych od perswazyjnych, przekazów przedstawiających rzeczywistość od interpretujących i fikcyjnych.
- Wykorzystywanie mediów jako źródeł informacji i opinii w samodzielnym dochodzeniu do wiedzy.

Edukacja regionalna - dziedzictwo kulturowe w regionie

Cele edukacyjne:

- Kontakt ze światem lokalnym i regionalnym w celu wytworzenia bliskich więzi i zrozumienia różnorodnych przynależności człowieka.
- Ugruntowanie poczucia tożsamości narodowej poprzez rozwój tożsamości regionalnej.
- Rozwijanie wiedzy o historii regionu w powiązaniu z tradycjami własnej rodziny.

Zadania szkoły:

- Wprowadzanie w świat tradycji regionu i należących do niej wartości.

Treści:

- Charakterystyka i pochodzenie społeczności regionalnej.
- Elementy dziejów kultury regionalnej, regionalne tradycje, obyczaje i zwyczaje, muzyka.
- Główne zabytki przyrody i architektury w regionie.
- Historia i tradycja własnej rodziny na tle historii i tradycji regionu.

Osiągnięcia:

- Odnajdywanie wartości, jaką stanowi wspólnota lokalna i jej kultura w życiu człowieka.
- Działanie na rzecz ochrony regionalnego dziedzictwa kulturowego.

- Udział w lokalnych inicjatywach kulturalnych.

Edukacja europejska

Cele edukacyjne:

- Otwieranie młodzieży na tożsamość europejską na gruncie miłości do małej i wielkiej ojczyzny.

Zadania szkoły:

- Ukazywanie uczniom celów integracji Polski z Unią Europejską w kontekście wierności polskiemu dziedzictwu kulturowemu.

Treści:

- Polska w Europie. Przykłady najważniejszych wzajemnych związków między Polską i innymi państwami europejskimi w przeszłości.
- Zasady ładu europejskiego opartego na wspólnej historycznej podstawie cywilizacyjnej: filozofii greckiej, prawie rzymskim i Biblii. Duchowy wymiar wspólnoty europejskiej (przesłanie Jana Pawła II). Ochrona praw człowieka.

Osiągnięcia:

- Wyjściowa postawa otwartości i dialogu, wznosząca się ponad uprzedzenia i stereotypy etniczne.

Kultura polska na tle tradycji śródziemnomorskiej

Cele edukacyjne:

- Dostrzeżenie ciągłości rozwoju kultury i trwałości ludzkich osiągnięć oraz powiązań aktualnych wydarzeń z przeszłością.
- Uświadomienie antycznych korzeni tożsamości kulturowej współczesnej Polski i Europy.

Treści:

- Znaczenie mitologii, misterii, obrzędów, świąt i uroczystości.
- Powstanie kultury chrześcijańskiej i jej związki z kulturą Grecji i Rzymu.
- Rola filozofii greckiej, prawa rzymskiego i Biblii w kulturze polskiej i europejskiej.

Osiągnięcia:

- Dostrzeganie związków między kulturą współczesną a kulturą Grecji i Rzymu oraz chrześcijaństwem.
- Wykorzystywanie elementów wiedzy na temat kultury śródziemnomorskiej w dalszych etapach edukacji oraz w życiu społecznym i zawodowym.

5. Współpraca środowisk

5.1. Rodzina

Kontakty nauczyciela religii z rodzicami młodzieży gimnazjalnej mają nieco inny charakter niż to miało miejsce w młodszych klasach. Wynika to nie tylko stąd, że młodzież w wieku gimnazjalnym potrzebuje specyficznego podejścia pedagogicznego, ale również z faktu, że

gimnazja gromadzą uczniów należących do kilku parafii. Dlatego też nauczyciel religii kontaktuje się z rodzicami uczniów głównie poprzez szkołę.

Na początku roku dobrze jest podać swoje wymagania, zakres podejmowanych tematów. Trzeba bowiem pamiętać, że rodzice do takiej informacji mają prawo, tym bardziej, że w gimnazjum jeszcze oni decydują o uczęszczaniu swoich dzieci na lekcje religii. Nie należy jednak zaniedbywać spotkań z rodzicami na terenie parafii. Nauczyciel religii winien (w miarę swoich możliwości) włączyć się w duszpasterstwo katechetyczne w parafiach swoich uczniów.

5.2. Parafia

W okresie gimnazjalnym młodzież ma przygotowywać się do przyjęcia sakramentu bierzmowania. Przygotowanie to, wykorzystując osiągnięcia uczniów związane z nauką religii w szkole, ma realizować przede wszystkim funkcję wtajemniczenia poprzez wypełnianie celów katechetycznych wynikających z realizacji orędzia zbawczego. Program działań katechetycznych w parafii uwzględniający nowy system edukacji szkolnej:

1. środowisko formacji, jakim jest własna parafia (a nie parafia, na terenie której znajduje się szkoła);
2. miejsce formacji, którym jest budynek kościelny lub parafialny;
3. czas formacji, która trwa przez 3 lata nauki w gimnazjum, a spotkania odbywają się przynajmniej 1 raz w miesiącu (klasa I i II), przynajmniej 2 razy w miesiącu (klasa III);
4. osoby odpowiedzialne za formację: księża, katecheci, animatorzy wywodzący się z kościelnych ruchów młodzieżowych;
5. formy: spotkania ogólne wszystkich kandydatów, celebracje w kościele parafialnym, praca w grupach;
6. treści działań katechetycznych parafii wynikające z celów katechetycznych i skorelowane z treściami nauki religii w szkole.

Ważne jest też wykorzystanie duszpasterskie rekolekcji adwentowych (parafialnych) i wielkopostnych (szkolnych lub parafialnych, zależnie od tradycji diecezji).

Ks. Jan Szpet

PODSTAWA PROGRAMOWA KATECHEZY

[*] Dobiegają końca prace nad trzema niezbędnymi dokumentami w działalności katechetycznej Kościoła katolickiego w Polsce. Należą do nich: dyrektorium katechetyczne, *Podstawa programowa Katechezy Kościoła Katolickiego*^[1] oraz program nauki religii. *Podstawa programowa* po ocenie grona ekspertów: teologów, katechetów, pedagogów i katechetów, członków Komisji Wychowania Katolickiego i kolejnych korektach zostanie przedstawiona Konferencji Episkopatu Polski, która jest władna ją zatwierdzić. Jest ona nowym dokumentem różniącym się co do założeń, celów, konstrukcji od dotychczas obowiązujących dokumentów zwanych programami katechetycznymi. Podstawa miałaby obowiązywać od września tego roku. Przyjęcie wspomnianych dokumentów będzie powodowało potrzebę powstania nowych podręczników.

Przedłożenie poświęcone podstawie programowej będzie składało się z następujących części:

1. Motywy podjęcia prac nad podstawą programową;
2. Nauczanie religii w nowej zreformowanej szkole;
3. Przebieg prac nad podstawą programową;
4. Adresaci;
5. *Podstawa programowa* lekcji religii czy katechezy;
6. Główne założenia podstawy;
7. Struktura i terminologia podstawy programowej;
8. Konstrukcja podstawy programowej.

1. MOTYWY PODJĘCIA PRAC NAD PODSTAWĄ PROGRAMOWĄ

Można wskazać kilka zasadniczych motywów, które skłoniły do podjęcia prac nad podstawą programową.

Realizowany dotychczas program katechetyczny posiada już swoją historię. Tworzony był w latach 1961 - 1971, w sytuacji nauczania religii organizacyjnie i programowo związanego przede wszystkim ze strukturami kościelnymi. Podejmował wymogi stawiane przez nauczanie Soboru Watykańskiego II, odnowę katechetyczną oraz uwarunkowania realizacyjne katechezy czasów rozdziału. 1 kwietnia br. minęło 30 lat od zatwierdzenia Ramowego Programu Katechizacji^[2] oraz dwóch wersji programów szczegółowych. Od tego czasu zmieniły się warunki katechezy oraz zmieniła się sytuacja społeczno-kulturowa i społeczeństwo. Podobnie jak wcześniej, po powrocie nauki religii do polskiej szkoły w 1990 r., dokonywano wielu jego modyfikacji. Polegały one jednak głównie na uzupełnieniach czy adaptacji do warunków szkolnych.

Innym motywem wymuszającym zmianę jest poziom religijnego zaangażowania uczestników lekcji religii i ich identyfikowania się z Kościołem. W chwili obecnej można zaobserwować, uogólniając, zasadniczo trzy kategorie w nich

uczestniczących uczniów: wierzący; w stanie poszukiwania lub wątpiący religijnie; zagubieni i niewierzący. Każda z tych grup wymaga odpowiedniego stopnia dostosowania - uwzględnienia działania ewangelizacyjnego. Program katechetyczny z 1971 r. zakładał doprowadzenie do dojrzałości w wierze bazując na stanie wiary, którą reprezentowali uczestnicy związani z Kościołem. Dzisiaj, jak wskazują badania socjologiczne, potrzeba bardziej działania ewangelizacyjno-interpretującego.

Ostatnie lata były znaczone publikacją ważnych dokumentów związanych z nauczaniem religii. W 1992 r. Kościołowi został ofiarowany *Katechizm Kościoła Katolickiego* (w Polsce 1994 r.). Jako akt nauczania urzędowego Papieża, przez który w naszych czasach syntetyzuje on normatywnie całość wiary katolickiej, stanowi punkt odniesienia oraz pomoc i zachętę do opracowania nowych katechizmów lokalnych, przystosowanych do różnorodnych środowisk i kultur (DOK 120 - 121). W 1997 r. zostało opublikowane *Dyrektorium Ogólne o Katechizacji* (w Polsce 1998 r.). Narzędzia te, choć różne, ale komplementarne służą działalności katechetycznej Kościoła. Rok 2000 przyniósł Uchwały II Synodu Planarnego. Z wcześniejszych dokumentów należy wskazać ukazujące się prawie równocześnie z programem *Directorium Catechisticum Generale* oraz adhortacje: *Evangelii nuntiandi* i *Catechesi tradendae*.

Jako czwarty motyw podjęcia prac należy wskazać wprowadzaną przez Ministerstwo Edukacji Narodowej reformę systemu edukacji w Polsce.^[3] W chwili obecnej, w nowej sytuacji słuszne wydaje się, że program nauki religii winien być spójny ze szkolnym sposobem kształcenia.

2. NAUCZANIE RELIGII W NOWEJ ZREFORMOWANEJ SZKOLE

Podjmując zagadnienie reformy nauczania religii w polskiej szkole, należy odwołać się do założeń wprowadzanej reformy systemu edukacji. Jako punkt wyjściowy przyjęto w niej m. in. to, że wychowanie i kształcenie w pracy szkoły powinno stanowić integralną całość; powinna być zachowana właściwa proporcja między przekazem informacji a rozwijaniem umiejętności i wychowaniem; podmiotem wychowania i kształcenia jest uczeń - jego potrzeby rozwojowe, a nie wymogi przedmiotów; należy dążyć do integrowania poszczególnych dziedzin wiedzy.^[4] Autorzy reformy wskazują na trzy zasady, które stoją u podstaw kształcenia.^[5] Pierwsza to usunięcie nadmiaru wiadomości encyklopedycznych i skoncentrowanie uwagi na rozwinięciu samodzielnego myślenia uczniów oraz pozyskiwaniu, selekcyonowaniu i przetwarzaniu potrzebnych informacji. Druga to wprowadzenie autonomii programowej szkół. Nauczyciel poszczególnego przedmiotu będzie mógł wybierać program, który będzie realizował z katalogu dopuszczonego przez Ministerstwo Edukacji Narodowej; będzie mógł go modyfikować lub przedstawić swój własny - autorski. Trzecia to dostosowywanie programów do potrzeb i możliwości uczniów i nauczycieli w konkretnej placówce.

Reforma zakłada przywrócenie szkole charakteru wychowawczego. Za priorytety wychowawcze uznano: pomoc w uzyskaniu orientacji etycznej i hierarchizacji wartości, personalizację życia w rodzinie, w grupie koleżeńskiej, w szerszej społeczności, kształtowanie etyki pracy.^[6]

Zmienia się także spojrzenie na filozofię kształcenia na poszczególnych etapach.^[7] Filozofia ta zakłada wyraźny podział stopni, stosownie do etapu: od aktywności, poprzez samodzielność, do dojrzałości. Szkoła podstawowa ma umożliwić poznanie świata w jego jedności i złożoności, wspomagać samodzielność uczenia się, inspirować uczniów do wyrażania własnych opinii i przeżyć, rozbudzać

ciekawość poznawczą oraz motywację do dalszej edukacji. ^[8] Plany nauczania na tym etapie nie wyróżniają przedmiotów, lecz zintegrowane dyscypliny. Proponuje się kształcenie w pełni zintegrowane. Z niego zostały wyodrębnione w klasach I - III godziny do dyspozycji dyrektora oraz religia/etyka. W klasach IV - VI proponuje się kształcenie blokowe, przedmioty oraz ścieżki przedmiotowe. Przez blok przedmiotowy rozumie się zintegrowane nauczanie treści i umiejętności z różnych dziedzin wiedzy, realizowane w toku jednolitych zajęć edukacyjnych. Ścieżki edukacyjne to zestaw treści i umiejętności o istotnym znaczeniu wychowawczym, których realizacja może odbywać się w ramach nauczania różnych przedmiotów (bloków przedmiotowych) lub w postaci odrębnych zajęć. Mają one charakter zajęć modułowych, podczas których nauczyciele różnych przedmiotów przedstawiają wiedzę na pewien wycinkowy, ale ważny dla uczniów temat. Religia na tym etapie edukacyjnym, jak i pozostałych nie wchodzi w skład żadnego z bloków przedmiotowych i ścieżek edukacyjnych. Celem nauki w gimnazjum, obok wspomaganie rozwoju ucznia jako osoby i wprowadzania w życie społeczne, będzie wprowadzenie uczniów w świat wiedzy naukowej poprzez poznanie języka, pojęć, twierdzeń i metod właściwych dla wybranych dyscyplin naukowych; rozbudzanie i rozwijanie indywidualnych zainteresowań; wdrożenie do samodzielności, pomoc w podejmowaniu decyzji dotyczącej kierunku dalszej edukacji; wprowadzenie w świat kultury i sztuki oraz rozwijanie umiejętności społecznych. Obok przedmiotów (bloków przedmiotowych) będą istniały ścieżki edukacyjne. Celem nauki w szkołach ponadgimnazjalnych jest rozszerzenie wiedzy i umiejętności ucznia zgodnie z jego zainteresowaniami i zdolnościami, ułatwienie samoidentyfikacji kulturowej, przygotowanie do prawidłowego funkcjonowania w życiu rodzinnym i społecznym; sprzyjanie rozwojowi samodzielnego i krytycznego myślenia oraz wspieranie rozwoju twórczości. ^[9]

Już pobieżna analiza założeń reformy szkolnej pozwala dostrzec, iż zamierzeniem jest zintegrowanie treści kształcenia. Służą temu zajęcia zintegrowane w szkole podstawowej na pierwszym etapie edukacji, bloki przedmiotowe oraz ścieżki edukacyjne począwszy od klasy czwartej. Autorom reformy zależy na ukazaniu jedności prawdy, choć postrzeganej w różny sposób i w różnym zakresie przez różne dyscypliny. Jest to ważne także dla nauki religii. *Dyrektorium Ogólne o Katechizacji* stwierdzi: tym, co nauczaniu religii w szkole nadaje szczególną cechę jest fakt, że jest ono wezwane do przeniknięcia na obszar kultury oraz wejścia w relacje z innymi dziedzinami wiedzy. Jako oryginalna forma posługi słowa nauczanie religii w szkole uobecnia Ewangelię w systematycznym i krytycznym osobistym procesie przyswojenia kultury (DOK 73).

Nauka religii została wyodrębniona z nauczania blokowego i ścieżek edukacyjnych. Nie łączy się z żadną z nich. Ramowy plan przewiduje dwie godziny tygodniowo zajęć nauki religii dla każdej z klas na każdym poziomie kształcenia. Nie oznacza to dla niej życie swoim życiem, pozostawanie na uboczu i zamkniętą, ale stanowi wyzwanie. Zadaniem katechety i katechezy jest włączenie się w tworzenie programu wychowawczego szkoły oraz poszukiwanie możliwości korelacji, integracji treści nauki religii z przedmiotami i ścieżkami edukacyjnymi jako wyraz podjęcia zadań nakreślonych w *Dyrektorium Ogólnym o Katechizacji*, kiedy mówi się o korelacji i dialogu interdyscyplinarnym (DOK 73) oraz ducha reformy. Nauczanie religii w szkole nie sytuuje się obok tych dyscyplin (szkolnych) jako coś dodatkowego, ale jako element koniecznego dialogu interdyscyplinarnego. Dialog ten może zostać wprowadzony przede wszystkim na tym poziomie, na którym każda dyscyplina kształtuje osobowość ucznia. Nauczanie religii w szkole za pośrednictwem tego

dialogu interdyscyplinarnego daje podstawy, umacnia, rozwija i uzupełnia działanie wychowawcze szkoły (DOK 73). Zadaniem nauki religii jest włączenie się w spełnienie zadań szkoły, a przede wszystkim w jak najpełniejszy sposób służenie uczniom. Wypełniając zadania szkoły, winna korelować, integrować treści kształcenia religijnego z kształceniem pozostałych przedmiotów. Działania takie mogą stanowić dla niektórych nauczycieli problem, gdyż mogą nie widzieć potrzeby integrowania wiedzy świeckiej jako jedynie naukowej z wiedzą religijną uważaną za irracjonalną. Korelacja musi być podjęta na centralnej płaszczyźnie podstawy programowej oraz programów poszczególnych szkół i nauczycieli. Jej zadaniem będzie zintegrowanie, pogłębienie treści, uniknięcie jednostronności, doskonalenie wyrażania myśli, logicznego argumentowania, przygotowanie do apostołstwa, umiejętności mówienia o Chrystusie i wierze w środowisku życia. Obszarami korelacji będą przede wszystkim takie przedmioty, jak: język polski, historia, biologia, filozofia, wiedza o społeczeństwie, etyka. Inna forma tej współpracy będzie miała miejsce w ramach realizacji międzyprzedmiotowych ścieżek edukacyjnych.

3. PRZEBIEG PRAC NAD PODSTAWĄ PROGRAMOWĄ

Inicjatywa powstania nowego programu katechetycznego, a później - w związku z dokumentami podejmującymi reformę systemu edukacji w Polsce - podstawy programowej, była podnoszona wielokrotnie w ramach obrad Komisji Katechetycznej, a po reformie struktur Komisji Konferencji Episkopatu Polski Komisji Wychowania Katolickiego. Prace podjęto w r. 1998 z inicjatywy ks. bp. E. Materskiego. Ich efektem była *Podstawa programowa oraz program nauki religii dla szkół podstawowych, gimnazjów i szkół ponadpodstawowych*.^[10] Tworzona prawie równoległe ze szkolną podstawą programową uwzględniała jej propozycje, zakresy, etapy osiągnięć ogólnooświatowych i standardy. Z uwagi na postępujące prace nad podstawą programową dla przedszkoli i szkół ponadpodstawowych w oświacie zaistniała potrzeba szczegółowego wypracowania podstawy programowej nauki religii dla tych szkół oraz weryfikacji projektu studyjnego dla szkół podstawowych i gimnazjów.

Kolejny etap rozpoczął się w marcu 2000 r., po przejęciu przewodniczenia Komisji Wychowania Katolickiego przez ks. bp. K. Nycza, powołaniem 16 osobowego zespołu. Uznano, iż podstawa winna zawierać całościowe spojrzenie na działalność katechetyczną, zarówno tę, która realizowana jest w nauczaniu szkolnym, jak i podejmowaną przez parafię i rodzinę. Musi korespondować z narodowym dyrektorium katechetycznym, które zostanie też opracowane. Burzliwą dyskusję wywołał problem opracowania jednolitego programu. Uwzględniając specyfikę poszczególnych diecezji i regionów oraz dziedzictwo katechetyczne różnych diecezji w Polsce, a z drugiej strony założenia reformy systemu edukacji, opowiedziano się za pluralizmem programów, ale też przyjęto zasadę opracowania programu, z którego będą mogły korzystać diecezje i katecheci, którzy nie opracują własnego.

Jako punkt wyjścia dla tworzonej podstawy przyjęto wspomniane opracowanie z roku 1999. Uznano, iż podejmuje ono zarówno wskazania *Dyrektorium Ogólnego o Katechizacji*, jak i wymagania stawiane przez reformowany system edukacji. Dopracowania wymaga przedszkole oraz szkoła ponadgimnazjalna i specjalna.^[11] Uczynienie tego nie było możliwe w chwili publikacji podstawy w 1999 r. z uwagi na toczące się prace w Ministerstwie Edukacji Narodowej i opracowanie później podstawy dla przedszkola.^[12]

4. ADRESACI

Podobnie, jak podstawa kształcenia ogólnego w oświacie, podstawa kształcenia religijnego adresowana jest przede wszystkim do osób odpowiedzialnych za tworzenie programu nauczania religii (w kontekście założeń reformy systemu oświaty jest nim każdy nauczyciel) oraz twórców podręczników. Zadaniem programu nauki religii będzie skonkretyzowanie założeń przyjętych w *Podstawie programowej*.

5. PODSTAWA PROGRAMOWA LEKCJI RELIGII CZY KATECHEZY

Pytaniem, które nieustannie powracało w ciągu toku prac było: czy tworzona podstawa będzie dotyczyć całej działalności katechetycznej Kościoła w Polsce - wyznaczając kierunki pracy dla parafii, rodziny i szkoły, czy powstanie wersja, która będzie obowiązywała tylko w działalności szkolnej. Pierwotnie skłaniano się ku drugiej drodze. Uczynić to miało ją czytelną dla osób odpowiedzialnych za szkolnictwo, a nie zaangażowanych bezpośrednio w katechezę oraz ukazać naukę religii jako jeden z przedmiotów organicznie związany ze szkołą. Zakładano, że wersja ta przedstawiana władzom oświatowym byłaby jednak fragmentem większej całości zawierającej określenie pól działań, treści podejmowanych w rodzinie i parafii.

Po powrocie nauki religii do polskiej szkoły katecheza dzieci i młodzieży przybrała głównie postać nauczania religii w szkole. Trzeba przyznać, iż nie wyczerpuje ona w pełni zadań stawianych przed katechezą, jak i gubi zadanie parafii. Nie tracąc własnego charakteru, stojąc w służbie chrześcijańskiego wychowania, nauczanie religii musi być wewnętrznie powiązane z rodziną i parafią oraz wymaga niezbędnego uzupełnienia przez katechezę prowadzoną w tych środowiskach. Rodzina, parafia i szkoła to trzy podstawowe środowiska katechetyczne współbrzące i podejmujące każde właściwe sobie zadania, które kontynuację znajduje w duszpasterstwie katechetycznym dzieci, młodzieży i dorosłych. Nauka religii jest jednym z wielu elementów składowych całości posługi słowa w Kościele.

Słabości na tych odcinkach ujawnił powrót nauki religii do szkoły. W okresie katechizacji przyparafialnej punkt ciężkości spoczywał na spotkaniach katechetycznych, które stawiały sobie jako zadanie związane z liturgią i parafią. Współpraca z rodzicami przybierała różne formy i częstotliwość, a uzależniona była od zrozumienia i zaangażowania jednej i drugiej strony, etapu rozwojowego dziecka oraz tradycji diecezji czy parafii.

Katecheza wyprowadzona z pomieszczeń przykościelnych do szkoły i skierowanie na nią zasadniczej uwagi niekorzystnie odbiło się na życiu parafii. Proboszcz parafii jest odpowiedzialny za zabezpieczenie kadry, podjęcie starań o skierowanie dla nauczyciela religii do konkretnej szkoły oraz troskę o pomoce dydaktyczne dla katechetów, organizację katechizacji parafialnej. Zakładane w teorii systematyczne spotkania proboszcza i kadry katechetycznej różnie bywają realizowane. Nieraz katecheta czuje się bardziej nauczycielem i związany ze szkołą aniżeli z parafią; bywa też osamotniony. W parafii pozostały domy katechetyczne i salki niewystarczająco wykorzystane.

Innym niepokojącym zjawiskiem jest zmniejszenie się liczby dzieci i młodzieży objętych duszpasterskim oddziaływaniem. Lekcje religii nie zawsze wystarczająco prowadzą do liturgii i życia w parafii, a więc nie w pełni realizują jeden ze szczegółowych celów katechezy.

Niewątpliwie czynnikiem osłabiającym katechetyczne oddziaływanie wśród dzieci i młodzieży jest brak systematycznej katechezy dorosłych. Jedną z jej form są spotkania dla rodziców katechizowanych. W okresie katechizacji parafialnej

powstawały w wielu diecezjach pewne schematy. Dążono, by spotkania katechetyczne odbywały się przynajmniej trzy razy w ciągu roku. W nielicznych diecezjach jedno ze spotkań adresowano wyłącznie do ojców. Przeprowadzane badania wykazywały - przy systematycznej praktyce i wytrwałości - ok. 30 % obecnych, bywało też 60 %, w klasach drugich szkoły podstawowej z uwagi na I Komunię św. - ponad 90 %. W chwili obecnej obserwuje się niewystarczającą współpracę z rodzicami i rodziców z nauczycielem religii oraz przerzucanie przez nich odpowiedzialności za wychowanie na szkołę i lekcje religii. Od 1990 r. obserwuje się wyraźne osłabienie tej współpracy. Pojawiają się narzekania i niemoc. Katecheza podzieliła los innych przedmiotów. Oczekiwań nie spełnia wywiadówka, a i tutaj zainteresowanie jest niewielkie, poza cyklem katechezy eucharystycznej czy kilkuminutowe wystąpienie przed spotkaniem klasowym. Katecheza organizowana w szkole zwolniła też rodziców młodszych dzieci z prowadzenia ich do punktu katechetycznego i bardzo często uczestnictwa w lekcji wspólnie z dzieckiem. Uspokoiła, przyniosła ulgę, ale i zrzucenie odpowiedzialności. Można odnieść wrażenie, że: "Presja społeczeństwa często przynagla rodziców, aby własnego syna czy córkę włączyć w krąg ludzi silnych, mężczyzn i kobiet sukcesu, umiających się znaleźć w społeczeństwie dobrobytu. Zapomina się o tym, aby pomóc młodym zdobywać prawdziwie ludzkie cnoty takie, jak lojalność, uczciwość, sprawiedliwość, wiara, wstrzemięźliwość, stałość, dobroć".^[13] Rodzina usprawiedliwia swoje zaniedbania, składając na katechetów w szkole sprawę modlitwy, życia liturgicznego, niedzielnej Mszy świętej,^[14] wychowania moralnego i religijnego, a to rodzina stanowi najlepsze miejsce dla katechezy.

Stąd ważnym działem podstawy programowej jest część zatytułowana "współpraca środowisk", a w nich wyodrębnia się rodzinę i parafię. Zawierają one propozycje działań tych środowisk na rzecz wychowania religijnego realizowanego w ramach lekcji religii w szkole, ale i w odniesieniu do nich samych. Spotkania z rodzicami mogą odbywać się na terenie szkoły lub parafii. I tak na etapie katechezy przedszkolnej podejmowane działania zakładają pedagogizację rodziców, wskazanie niezbędności prostej katechezy rodzinnej opartej na świadectwie i umożliwiającej oraz prowadzącej do identyfikacji się dziecka z postawami religijnymi rodziców, wspieranie stopniowego nabywania zdolności dochodzenia do religijności autonomicznej.

Swoją tradycję w każdej diecezji posiadają spotkania z rodzicami dzieci klas I - III, a zwłaszcza przed I Komunią św. *Podstawa programowa* sugeruje oraz zwraca uwagę, iż spotkania te winny się wpisać w całość działań katechetycznych, a nie posiadać jedynie charakteru pedagogizacji sprzyjając i przygotowując katechezę rodzinną. Stąd różna winna być ich forma, częstotliwość, charakter a liczebność ograniczać się do rodziców jednej klasy lub poziomu wiekowego. Czasem szczególnie sprzyjającym jest okres przygotowania dziecka do pełnego uczestnictwa w Eucharystii.

Doświadczenie wskazuje, iż niejednokrotnie słabnie zainteresowanie rodziców wychowaniem religijnym dziecka po I Komunii św. *Podstawa* sugeruje, by spotkania z rodzicami uczniów klas IV - VI organizowane raz w miesiącu lub przynajmniej raz na kwartał posiadały charakter katechetyczny i podejmowały problematykę analogiczną do cyklu tematycznego lekcji religii dzieci, przedstawiały wymagania oraz kryteria ocen.

Inny charakter posiadają kontakty nauczyciela religii z rodzicami młodzieży gimnazjalnej. Z uwagi na częste pochodzenie uczniów z wielu parafii kontakt ten jest możliwy przez szkołę gdzie rodziców należy zainteresować podejmowaną podczas

lekcji problematyką. Drugą płaszczyzną kontaktu winny być spotkania organizowane przez parafię jako forma katechezy dorosłych.

Jeszcze inny wymiar winny posiadać kontakty z rodzicami uczniów szkół ponadgimnazjalnych, choć - jak wskazuje praktyka - zaangażowanie rodziców może okazać się najstarsze.

Drugim środowiskiem współpracy ze szkolną lekcją religii jest parafia. I tutaj - zarówno formy, jak i częstotliwość - będą różne i uwarunkowane tradycją parafii bądź diecezji.

Na etapie katechezy przedszkolnej parafia dostarcza okazji do udziału w wydarzeniach życia parafialnego przez włączanie dzieci w nabożeństwa i obchody roku liturgicznego oraz organizację dla nich specjalnych spotkań. W niektórych regionach okazją taką jest katecheza związana z przygotowaniem do "wczesnej Komunii świętej".

Zakresy współpracy parafii zmieniają się i intensyfikują w szkole podstawowej; zwłaszcza w klasach I - III. Jest to czas przygotowania do sakramentu pokuty i Eucharystii oraz pogłębienia życia eucharystycznego. Pośrednie przygotowanie odbywa się w ramach nauki religii w szkole. Bezpośrednie winno dokonywać się w parafii. Parafia zamieszkania zasadniczo jest miejscem przyjęcia sakramentu Eucharystii i bierzmowania. Uwzględniając tradycje diecezji i miejscowe warunki, zaleca się organizowanie spotkań pastoralnych o charakterze skrutyniów oraz formacyjno-liturgicznych. Spotkania pogłębienia katechumenalnego winny być prowadzone dla uczniów klas III.

Działania parafii wobec uczniów klas IV - VI winny zmierzać do pogłębienia czynnego udziału w liturgii i systematycznego korzystania z sakramentów św. Aktywność właściwa temu wiekowi rozwojowemu winna być ogniskowana przez włączenie do dziecięcych grup duszpasterskich istniejących w parafii. Szansą kontaktu z parafią są rekolekcje parafialne i szkolne. Jako specyficzny rys proponuje się, by na początku klasy IV uczniom podczas specjalnego nabożeństwa przekazać Pismo święte, a na zakończenie klasy VI tekst wyznania wiary jako działania organicznie związane z lekcjami religii w szkole.

Czas nauki w gimnazjum to okres przygotowania do sakramentu bierzmowania, które winno przypadać na trzeci rok nauczania. Zadaniem parafii jest organizowanie przynajmniej raz w miesiącu spotkań dla uczniów klas I i II oraz dwa razy w miesiącu w klasie III. Spotkania mogą odbywać się w małych grupach lub łącznie dla wszystkich kandydatów, a prowadzącymi mogą być: kapłani, katecheci lub animatorzy wywodzący się z kościelnych ruchów młodzieżowych. Ważne jest też duszpasterskie wykorzystanie rekolekcji adwentowych lub wielkopostnych.

Natomiast inicjatywy parafii w odniesieniu do młodzieży ponadgimnazjalnej powinny zmierzać do zapoznania i wprowadzenia jej w istniejące w Kościele ruchy religijne i stowarzyszenia, formacji do podjęcia zadań związanych z przyjęciem sakramentu małżeństwa i tworzeniem Kościoła domowego. Uczestnictwo w cyklu katechez przygotowujących do życia w małżeństwie i rodzinie winno być poświadczane świadectwem, które uczniowie otrzymaliby wraz ze świadectwem ukończenia szkoły.

6. GŁÓWNE ZAŁOŻENIA PODSTAWY

Cztery główne założenia towarzyszyły twórcom podstawy programowej:

A. Uczeń podmiotem działania katechetycznego

Analizując dokumenty Kościoła oraz dorobek katechetyczny ostatnich dziesięcioleci, dostrzega się wielką troskę o katechezę szukającą człowieka. *Dyrektorium Ogólne o Katechizacji* w wielu miejscach zwraca uwagę na antropologiczny aspekt katechezy. Za *Ogólną Instrukcją Katechetyczną* z 1971 r., przypomina, że "ponieważ Objawienie jest ponadto źródłem światła dla osoby ludzkiej, katecheza nie tylko przypomina wspaniałe dzieła Boże dokonane w przeszłości, ale - w świetle samego Objawienia - interpretuje znaki czasów i obecne życie mężczyzn i kobiet, skoro w nich realizuje się zamysł Boży dla zbawienia świata" (DOK 39). Na ucznia jako podmiot działań szkoły zwraca uwagę podejmowana reforma systemu edukacji.

Linia przewodnią dotychczasowych polskich programów była doktryna i przepowiadanie. Ma to swoje uzasadnienie w historii i rozwoju myśli katechetycznej. Autorzy obecnego, doceniając i nie zamierzając zaprzepaścić dotychczasowych osiągnięć, uważali, iż należy podkreślić charakter antropologiczny katechezy. Wołanie to w jakimś zakresie pojawiło się już w chwili publikacji programu z 1971 r., a podejmowane było w różnym zakresie w przygotowywanych materiałach katechetycznych. Impulsem wskazującym na właściwy kierunek wyboru stała się przygotowywana reforma edukacji. Jako jedno z jej założeń przyjęto, iż podmiotem działania jest uczeń, a nie przedmiot. Adresatem Ewangelii jest "osoba konkretna i historyczna" (DOK 167). Stąd punktem wyjścia procesu edukacyjnego powinny być potrzeby rozwojowe wychowanka, a nie przedmiotu. Autorom propozycji zależało na stworzeniu podstawy, która zakłada harmonijny rozwój człowieka, integralny rozwój osoby. Wymagało to uwzględnienia jego możliwości, stawianych pytań, optymalnych momentów wrażliwości na wartości. Zakłada się katechezę towarzyszącą człowiekowi w jego dojrzwaniu wiary ustalając cele, dobierając materiał nauczania i metody. Ucznia widzi się jako człowieka w rozwoju, reflektującego nad sobą, sensem życia oraz własną wiarą; potrzebującego pomocy w rozwiązywaniu problemów ludzkich oraz wypływających z sytuacji środowiskowych.

B. Integralność

Kolejne katechetyczne dokumenty Kościoła akcentowały potrzebę integralności, choć posługiwały się różnymi określeniami terminologicznymi. Integralność treści kształcenia i procesu dydaktycznego jest niezbędna i obecnie nauce religii w szkole, a w odniesieniu do niektórych elementów składowych pilna. Mówiąc o integralności, akcentowano przede wszystkim treść (zob. też DOK 111-113). Tymczasem należy podkreślić konieczność integralności całego procesu celem zwiększenia jego skuteczności.

Cel katechezy (DOK 80-84) aktualizuje się w konkretnych zadaniach takich, jak: rozwijanie poznania wiary, wychowanie liturgiczne, formacja moralna, nauczanie modlitwy, wychowanie do życia wspólnotowego i wprowadzenie do misji (DOK 85-86). Część druga *Dyrektorium Ogólnego o Katechizacji* przypomina normy i kryteria przedstawiania orędzia ewangelicznego w katechezie. Źródłem, z którego czerpie ona swoje orędzie jest Słowo Boże zawarte w Świętej Tradycji i Piśmie Świętym (DOK 94-95). Jest ono medytowane i coraz głębiej rozumiane za pośrednictwem zmysłu wiary całego Ludu Bożego pod przewodnictwem Urzędu Nauczycielskiego Kościoła, celebrowane w liturgii, jaśniej w życiu Kościoła przede wszystkim w świadectwie chrześcijan, pogłębiane w refleksji teologicznej, ukazywane w autentycznych wartościach religijnych i moralnych (DOK 95). *Podstawa programowa* zakłada nauczanie, wtajemniczenie i wychowanie (DCG 31). Integralne spojrzenie w tym kontekście jest niezbędne.

Reforma edukacji zakłada, iż powinna być zachowana właściwa proporcja między przekazem informacji a rozwijaniem umiejętności i wychowaniem oraz że wychowanie i kształcenie winny stanowić integralną całość. Przyjęty układ zabiega o to, by mądrze zintegrować różne etapy drogi wiary, by katecheza okresu wcześniejszego znalazła harmonijne wypełnienie w fazach późniejszych (por. DOK 171), w podejmowaniu i dopełnianiu aspektów prawdy, rzeczywistości. *Podstawa programowa* zakłada uwzględnienie w przekazie całości depozytu wiary w szkole podstawowej rozłożone na dwa etapy oraz podobnie w szkołach ponadpodstawowych (gimnazjum i liceum - szkoła zawodowa). Powrót do niektórych zagadnień w ramach tego samego typu szkoły służy pogłębieniu oraz podjęciu nowych akcentów.

C. Dialog interdyscyplinarny

Dyrektorium Ogólne o Katechizacji, a w ślad za nim podstawa programowa zakłada jako szczególną cechę nauczania religii w szkole wezwanie "do przeniknięcia na obszar kultury oraz wejście w relacje z innymi dziedzinami wiedzy. Jako oryginalna forma posługi słowa nauczanie religii w szkole uobecnia Ewangelię w systematycznym i krytycznym osobistym procesie przyswojenia kultury" (DOK 73). "Nauczanie religii w szkole przekazuje dynamiczny zaczątek Ewangelii oraz stara się nawiązywać do pozostałych dziedzin nauki i wykształcenia, w tym mianowicie celu, by Ewangelia docierała do umysłu uczniów właśnie na samym terenie ich nauki i by cała ich kultura została zharmonizowana w blaskach światła wiary" (tamże).

Zadaniem katechezy jest uzdolnienie ucznia do właściwego odczytania kultury, jej treści, zadań, jej tworzenia w duchu chrześcijańskim, ale i zaangażowania na rzecz jej ewangelizowania. Katecheza winna przyczyniać się do zachowania istotnych elementów kultury, jak i ewangelizować etos.

Jednym z założeń reformy edukacji jest integracja poszczególnych dziedzin kształcenia. Choć nauka religii nie wchodzi w bezpośrednią zależność z żadnym z bloków przedmiotowych ani ścieżek edukacyjnych, nie może pozostawać na uboczu, jeśli ma spełnić stawiane jej oczekiwania. Wiązało się to z uwzględnieniem zasad przyjętej filozofii kształcenia na poszczególnych jego etapach oraz panoramy uczestników lekcji religii. Konsekwencją było też zintegrowanie, uwzględnienie i skorelowanie nauki religii z założeniami podstaw programowych opublikowanych przez Ministerstwo Edukacji Narodowej w odniesieniu do pozostałych przedmiotów i ścieżek edukacyjnych.^[15] Zauważono niezbędną potrzebę poszukiwania i wskazania możliwości integracji, korelacji i krytycznego odniesienia, dialogu interdyscyplinarnego z innymi przedmiotami nauczania szkolnego zgodnie z wymogiem *Dyrektorium* oraz założeniami reformy systemu edukacji. Zakresy tej korelacji i dialogu wskazuje podstawa programowa. Z tego względu w dokumencie został zamieszczony dział korelacja z innymi przedmiotami szkolnymi i ścieżkami przedmiotowymi. Wskazuje on na przedmioty, a w nich problemy - tematy oraz literaturę wykorzystywaną przez te przedmioty, które w swojej działalności winien uwzględnić katecheta oraz ścieżki edukacyjne, których materiał podobnie wymaga uwzględnienia.

D. Współpraca środowisk

Szerzej o niezbędności współpracy środowisk powiedziano omawiając problem, czy prezentowany dokument ma być podstawą programową lekcji religii czy katechezy.

7. STRUKTURA I TERMINOLOGIA PODSTAWY PROGRAMOWEJ NAUKI RELIGII

Podstawa programowa stanowi punkt odniesienia dla tworzonych programów, centralnie czy na terenie szkół, a zatwierdzanych przez władze kościelne i nadzór pedagogiczny.

Dokument w budowie odzwierciedla podział na trzyletnie okresy edukacyjne dostosowane do okresów rozwojowych ucznia. Etap pierwszy - obejmujący klasy I - III, etap drugi - obejmujący klasy IV - VI, etap trzeci - obejmujący gimnazjum oraz etap czwarty - obejmujący szkoły ponadgimnazjalne poprzedzone zostały podstawą programową dla przedszkola, natomiast kończy ją podstawa dla szkoły specjalnej. Całość otwiera wprowadzenie oraz wyjaśnienia terminologiczne.

Podstawa programowa dla poszczególnego etapu kształcenia składa się z kilku elementów. Należą do nich: charakterystyka ucznia; sama podstawa, która zawiera zadania katechezy wynikające z DOK, cele katechetyczne, zadania nauki religii, treści i osiągnięcia, procedury osiągania celów; korelacja z nauczaniem innych przedmiotów i ścieżkami przedmiotowymi. Ta część wystarcza do przedłożenia władzom oświatowym. Ponieważ dokument ma być podstawą programową katechezy, został on rozszerzony o element współpracy środowisk, a w nich: rodzinę i parafię. Te dwa ostatnie działy, jak wspomniano wyżej, zawierają sugestie dla działań duszpastersko-katechetycznych. Schemat podstawy zostaje przedstawiony w dwóch wersjach zapisu: opisowym i tabelarycznym.

Cele katechetyczne. Podstawa szkolna zawiera określenie cele edukacyjne. W kościelnej podstawie - ze względu na fakt, że nauka religii jest procesem katechetycznym, realizującym wskazania Kościoła, a jednocześnie uwzględniającym kontekst szkolny - podstawa wprowadza pojęcie celów katechetycznych. Są to świadomie założone skutki, które zamierza się osiągnąć na określonych etapach edukacyjnych. Należy je odróżnić od celu poszczególnych katechez.

Zadania nauki religii to określenie działań świadomie zmierzających do spowodowania zamierzonych stanów osobowościowych ucznia; odpowiadają one wychowaniu różnych wymiarów wiary i je określają. Zadanie to dla nauczyciela religii staje się celem.

Treści to hasłowo uporządkowany zasób wiadomości i informacji, który ma umożliwić lub ukształtować postawę, zrealizować cele katechetyczne oraz zadania nauki religii. Jedna uwaga. Treści wyznaczone w podstawie programowej na etapie szkół ponadgimnazjalnych winny być w całości realizowane przez program nauczania w liceum profilowanym. Treści oznaczone gwiazdką można pominąć w szkole zawodowej. Winny natomiast być podjęte w programie liceum uzupełniającego.

Osiągnięcia to hasłowo podany wynik procesu dydaktyczno-wychowawczego, który uczniowie zawdzięczają szkole, a więc stopień opanowania przez nich wiedzy i sprawności, rozwinięcie zdolności, zainteresowań i motywacji, ukształtowania przekonań i postaw. Szczegółowe ich rozpisanie na zamierzone wiadomości i umiejętności oraz postawy winien zawierać program. One będą też podstawą określania wymagań i kryteriów oceny. Brak ich w przedszkolu i pierwszym etapie edukacyjnym. Mimo powracającej dyskusji zrezygnowano z nich, upodabniając dokument kościelny do dokumentów oświatowych.

Korelacja z innymi przedmiotami szkolnymi i ścieżkami edukacyjnymi pojawia się od drugiego etapu szkoły podstawowej. Element ten stanowi wskazanie przedmiotów

i ścieżek edukacyjnych oraz poszczególnych w nich tematów, zagadnień czy lektur szkolnych, które stanowią miejsce korelacji i dialogu interdyscyplinarnego.

Znajomość podstawy programowej w procesie tworzenia autorskiego czy odczytania oraz adaptacji proponowanych programów jest niezbędna. Do podstawowych umiejętności, jakimi będzie musiał wykazać się katecheta, będzie należeć twórcza i samodzielna postawa wobec dokumentu. Konieczna będzie umiejętność adaptacji proponowanych treści do warunków środowiska lokalnego, potrzeb uczniów, ich możliwości percepcyjnych. Dokument ten stanowi fundament i ramy kształcenia religijnego, na podstawie którego katecheta przygotuje własny program autorski i uszczegółowi go planem dydaktycznym z rozkładem materiału, określi wymagania programowe oraz kryteria oceniania.

8. KONSTRUKCJA PODSTAWY PROGRAMOWEJ

Niemożliwe jest tutaj całościowe przedstawienie zawartości treściowej podstawy. Stąd ograniczę się do dwóch elementów, które są podstawowe dla zrozumienia istoty, jak i skutecznego z niej korzystania.

Czas nauki w szkole podstawowej stanowi okres socjalizacji oraz wychowania ludzkiego i chrześcijańskiego, jest decydującą chwilą dla przyszłości wiary. Wówczas "proces katechetyczny posiada charakter wyjątkowo wychowawczy, uważny na rozwój tych bogactw ludzkich, jakie stanowią podstawę antropologiczną życia wiary, jak zmysł ufności, darmości, daru z siebie, prośby, radosnego uczestnictwa" (DOK 178). Dąży się do organicznej formacji dziecka i do wprowadzenia go w życie Kościoła (DOK 178).

Etap katechezy przedszkolnej określono jako "wprowadzenie w życie wiary". Jako cele działalności katechetycznej przyjmuje się:

- *Zapoczątkowanie pierwszej socjalizacji umożliwiającej poznawanie oraz rozumienie siebie i świata w świetle Bożego objawienia;*
- *Zapoczątkowanie inspirowanego wiarą, wychowania ludzkiego i chrześcijańskiego w rodzinie, przedszkolu i Kościele (odkrywanie swojego miejsca w grupie rówieśniczej i we wspólnotcie Kościoła);*
- *Nabywanie umiejętności wyrażania w znakach własnej religijności;*
- *Religijne wyjaśnianie zdobywanych doświadczeń;*
- *Wprowadzanie w rzeczywistość niematerialną;*
- *Odkrywanie Boga jako osoby i jako Dawcy świata i życia;*
- *Odkrywanie przydzielonego przez Boga miejsca w świecie;*
- *Uczenie rozumienia istoty modlitwy;*
- *Uczenie modlitwy;*
- *Wprowadzanie w rozumienie podstawowych znaków i czynności liturgicznych;*
- *Uczenie wykonywania podstawowych znaków religijnych;*
- *Wprowadzanie do uczestnictwa w liturgii;*
- *Wprowadzanie do procesów socjalizacji religijnych motywów postępowania;*
- *Uświadamianie potrzeby rozwijania własnej dojrzałości;*

- *Odkrywanie potrzeby stawania się odpowiedzialnym za innych;*
- *Tworzenie opartego na wierze systemu wartości;*
- *Poznanie Bożego zamiaru, by ludzie wzajemnie sobie pomagali;*
- *Rozwijanie umiejętności poznawania prawdy o sobie i innych ludziach;*
- *Uświadamianie motywów, dla których wierzący przyznaje innym te same prawa, którymi sam się w życiu kieruje;*
- *Rozpoznawanie w społeczności wierzących - Kościele znaku życia wiara.*

Etap pierwszy szkoły podstawowej został określony jako "katecheza inicjacji w sakramenty pokuty i pojednania oraz Eucharystii". Jest to czas wprowadzenia i przygotowania do sakramentu pokuty i pełnego uczestnictwa w Eucharystii oraz ich pogłębienia. Stąd jako cele katechetycznego działania zakłada się:

- *Kształtowanie świadomości dziecięstwa Bożego rozpoczętego na chrzcie świętym;*
- *Kształtowanie umiejętności odnajdywania śladów Boga w otaczającym świecie;*
- *Budzenie zainteresowania życiem wiary i doświadczenia radości z wiary;*
- *Poznanie podstawowych prawd wiary wpływających na kształtowanie postaw;*
- *Wprowadzanie w historię zbawienia celem ukazania działania miłosiernego Boga w historii świata i ludzi;*
- *Kształtowanie umiejętności włączenia się w świętowanie wiary Ludu Bożego (liturgia, rok liturgiczny, polska tradycja okresów liturgicznych);*
- *Formacja postawy zaufania jako podstawy nawrócenia i pokuty - fundamentów pełnego przeżycia sakramentu pojednania.*
- *Uzdolnienie do pełnego i aktywnego uczestnictwa w Eucharystii;*
- *Uczenie nawiązywania dialogu z Bogiem i udzielania odpowiedzi na Jego apel;*
- *Wdrożenie do modlitwy dziękczynnej, chwalebnej, przebłagalnej, błagalnej; prywatnej i liturgicznej;*
- *Poznanie wybranych wydarzeń z historii zbawienia urzeczywistniających się w życiu ucznia (dla kształtowania jego osobowości);*
- *Zdolność kształtowania sumienia na podstawie przykazania miłości w Dekalogu i Ewangelii;*
- *Zdolność szukania płaszczyzn szerzenia dobra i królestwa Bożego w swoim środowisku;*
- *Kształtowanie osobowości (odpowiednio do wieku) na przykładzie wzoru świętych;*
- *Kształtowanie umiejętności nawiązywania kontaktów z rówieśnikami i dorosłymi;*

- *Kształtowanie świadomości przynależenia do społeczności Kościoła;*
- *Pogłębienie związku swojego życia z życiem Kościoła i odnajdywanie swojego miejsca w nim;*
- *Świadczenie codziennym życiem o włączeniu się w misyjne dzieło Kościoła.*

Jako cele drugiego etapu w szkole podstawowej zatytułowanego: "katecheza wprowadzająca w historię zbawienia" zakłada się:

- *Budzenie zainteresowania przesłaniem Bożym;*
- *Uzdolnienie do odczytania w nauczaniu biblijnym wezwania Bożego dla swojego życia;*
- *Przygotowanie do samodzielnego odbioru tekstów;*
- *Ukazywanie wiary jako pomocy w zrozumieniu swego życia i świata;*
- *Zdobycie umiejętności symbolizowania, czynnego, świadomego i radosnego włączenia się w liturgii Kościoła;*
- *Pogłębione przeżywanie roku liturgicznego i sakramentów;*
- *Interpretacja ludzkiego (uczni) doświadczenia w świetle wezwania Bożego - kształtowanie sumienia;*
- *Kształtowanie refleksyjnej postawy wobec różnych sytuacji życiowych i zobowiązań moralnych;*
- *Pomoc w przygotowaniu do przemian okresu dojrzewania;*
- *Gotowość otwarcia się na Boga w modlitwie;*
- *Poczucie przynależności, posiadanie własnego miejsca i zadań w społeczności Kościoła, rodziny, koleżeńskiej, narodu;*
- *Przyjęcie postawy motywującej do odpowiedzialnego uczestnictwa;*
- *Kształtowanie postawy odpowiedzialności;*
- *Odpowiedzialne podjęcie zadań w najbliższym otoczeniu;*
- *Odnajdywanie własnego miejsca i zadań w życiu rodziny, szkoły, Kościoła i innych społecznościach;*
- *Świadectwo życia;*
- *Budowanie postawy świadectwa.*

Efektom działań podejmowanych na tym poziomie winny być następujące osiągnięcia:

- *Znajomość podstawowych fragmentów Pisma świętego i ich przesłania;*
- *Umiejętność odczytania przesłania poznanych fragmentów biblijnych;*
- *Umiejętność integrowania poznanych informacji z aktualnymi wyzwaniami;*
- *Znajomość symboli wiary;*
- *Znajomość religijnych korzeni wybranych elementów kultury polskiej;*

- *Znajomość istoty okresów liturgicznych, ich odczytywanie w kontekście biblijnym i życia chrześcijańskiego;*
- *Znajomość symboliki liturgicznej;*
- *Aktywne uczestnictwo w Eucharystii;*
- *Znajomość istoty sakramentów;*
- *Zastosowanie wskazań prawa Bożego w konkretnych sytuacjach życiowych;*
- *Umiejętność kształtowania własnego sumienia, osobowości, charakteru w oparciu o prawo Boże;*
- *Umiejętność rozwiązywania podstawowych problemów wiary;*
- *Hierarchizacja podstawowych wartości moralnych;*
- *Ocena poglądów i postaw własnych i innych ludzi;*
- *Znajomość sposobów i rodzajów modlitwy oraz biblijnych wzorów modlitwy;*
- *Umiejętność samodzielnego formułowania modlitw;*
- *Postawa uznania błędu, przeproszenia, dziękczynienia, uwielbienia;*
- *Umiejętność rozwiązywania trudnych sytuacji w duchu chrześcijańskim;*
- *Umiejętność reagowania na niewłaściwe zachowania;*
- *Odczytywanie własnych zadań we wspólnocie: rodzinnej, kościelnej, koleżeńskiej, szkolnej;*
- *Umiejętność wyrażania własnych opinii;*
- *Zaangażowanie w różne formy apostołstwa;*
- *Postawa akceptacji i tolerancji;*
- *Znajomość biblijnych przykładów odpowiedzi na Boże wezwanie.*

W klasach gimnazjum nauka religii pragnie "być otwarta na wrażliwość i problemy tego wieku, które mają charakter teologiczny, etyczny, historyczny, społeczny..." (DOK 185). Szczególne miejsce pragnie przyznać wychowaniu do prawdy i do wolności zgodnie z Ewangelią, formacji sumienia, wychowaniu do miłości, problematyce powołaniowej, zaangażowaniu chrześcijańskiemu w społeczeństwie, odpowiedzialności misyjnej za świat (por. DOK 185). Została określona jako "katecheza wyznania i rozumienia wiary". Stąd celem zakładanym jest wychowanie katolika świadomego i odpowiedzialnego za swoją wiarę, kochającego Boga, Kościół i własną Ojczyznę, poprzez:

- *Ukazanie sensu życia proponowanego przez chrześcijaństwo;*
- *Wprowadzenie w świat pojęć religijnych przez poznanie języka i orędzia zbawczego Biblii oraz teologii, prawd wiary i zasad moralnych;*
- *Przedstawienie osoby i odkupieńczego charakteru dzieła Jezusa Chrystusa;*
- *Internalizację prawd wiary i katolickich postaw moralnych;*

- *Wychowanie do udziału w liturgii roku kościelnego i sakramentów oraz do modlitwy liturgicznej;*
- *Przygotowanie do umiejętnego wyboru dobra w konkretnych sytuacjach życiowych;*
- *Wdrożenie do przestrzegania przykazania miłości w zakresie indywidualnym i społecznym;*
- *Odniesienie dzieła człowieka do woli Boga;*
- *Pomoc w osiągnięciu socjalizacji kościelnej (w odniesieniu do Kościoła powszechnego, jak i partykularnego);*
- *Przygotowanie do podjęcia misji świadczenia o prawdach wiary i wartościach chrześcijańskich.*

Zakres osiągnięć na tym etapie winien być następujący:

- *Znajomość podstawowych wiadomości o Piśmie świętym;*
- *Umiejętność właściwej interpretacji wybranych tekstów biblijnych;*
- *Umiejętność aktualizacji faktów związanych z wybranymi postaciami Starego i Nowego Testamentu;*
- *Właściwe rozumienie wydarzeń życia, nauczania i zbawczego charakteru dzieła Jezusa Chrystusa;*
- *Znajomość sensu okresów liturgicznych i wybranych świąt kościelnych;*
- *Odkrywanie sakramentów jako znaków działania Boga w życiu Kościoła;*
- *Zrozumienie związku między sakramentem a jego skutkiem;*
- *Dostrzeganie związku między Eucharystii oraz sakramentem pokuty i pojednania a życiem moralnym chrześcijanina;*
- *Rozumienie znaczenia elementów Mszy świętej oraz gestów i postaw liturgicznych (postawa stojąca, siedząca, klęcząca, milczenie, śpiew, znak pokoju);*
- *Umiejętność religijnego przeżywania rzeczywistości liturgicznej;*
- *Znajomość podstawowych pojęć i zasad etycznych;*
- *Umiejętność zastosowania ogólnych zasad etycznych w konkretnych sytuacjach życiowych, ze szczególnym zrozumieniem konsekwencji stosowania Dekalogu i Błogosławieństw;*
- *Rozumienie pojęcia prawdziwej miłości w różnych aspektach życia ludzkiego;*
- *Umiejętność samodzielnej lektury Pisma świętego;*
- *Rozumienie konsekwencji poszczególnych wezwań Modlitwy Pańskiej dla życia chrześcijanina;*
- *Znajomość podstawowych faktów z historii Kościoła i umiejętność argumentowania w tej dziedzinie;*

- *Znajomość faktów z historii i życia własnej parafii i diecezji;*
- *Znajomość głównych religii świata i wyznań chrześcijańskich;*
- *Umiejętność rozwiązywania podstawowych problemów wiary;*
- *Znajomość podstawowych zasad katolickiej nauki społecznej;*
- *Rozumienie pozorności konfliktu nauki i wiary;*
- *Zaangażowanie w apostołstwo świeckich.*

W klasach szkół ponadgimnazjalnych cykl został określony jako "katecheza świadectwa wiary". Ta ostatnia zawiera zróżnicowanie na licea, szkoły zawodowe. Jako cele zakłada się:

- *Doprowadzenie do odkrycia przez ucznia godności danej mu przez Boga Stwórcy (Bóg ma plan wobec człowieka);*
- *Odkrywanie prawdy o Bogu Stwórcy wszechświata; przybliżenie do Tajemnicy Chrystusa i Jego przesłania;*
- *Ukazanie liturgii jako oddawania przez wspólnotę Kościoła czci Bogu Stwórcy;*
- *Przygotowanie do podejmowania samodzielnych decyzji w oparciu o motywację chrześcijańską wypływającą z faktu przyjęcia chrztu; integrowanie orędzia chrześcijańskiego z ludzkim doświadczeniem codzienności;*
- *Ukształtowanie umiejętności modlitwy jako drogi do odkrycia i realizacji powołania chrześcijańskiego;*
- *Przeżywanie Eucharystii jako uczty miłości budującej wspólnoty, w których chrześcijanin realizuje swoje powołanie;*
- *Doprowadzenie do umiejętności znalezienia się w sytuacji dialogu ze światem.*

Przewiduje się następujący zakres osiągnięć:

- *Odczytanie przez ucznia człowieczeństwa jako zadanego mu daru;*
- *Odkrywanie zamysłu Bożego, tego, co Bóg chce powiedzieć człowiekowi przez stworzenie;*
- *Odnalezienie swego miejsca w stworzonym świecie;*
- *Odczytanie ostatecznego powołania chrześcijanina;*
- *Dostrzeganie w uczestnictwie w liturgii drogi do przybliżania się ku Bogu i pomocy w osiągnięciu doskonałości;*
- *Uczestnictwo w liturgii jako pogłębianie więzi z Chrystusem i Jego Kościołem, uzdalniające do wyraźniejszego zaangażowania się po stronie dobra;*
- *Zdolność samodzielnego analizowania zjawisk zachodzących we współczesnym świecie i krytycznej refleksji nad nimi;*
- *Umiejętność podejmowania samodzielnych decyzji moralnych;*
- *Rozumienie życia chrześcijańskiego jako procesu permanentnego nawracania się, dochodzenia do doskonałości oraz nabywanie umiejętności życia we wspólnocie;*

- *Znajomość różnych form modlitwy;*
- *Spojrzenie na modlitwę jako na centralny punkt życia chrześcijanina;*
- *Realizowanie potrzeby modlitwy;*
- *Przyjmowanie postawy służby, czynienie miłości w różnych jej formach, zależnie od potrzeb wspólnoty (rodzina, Kościół lokalny, naród), w której katechizowany się znajduje;*
- *Umiejętność wskazania wartości wnoszonych przez chrześcijaństwo w kulturę;*
- *Zdolność publicznego wyznawania wiary;*
- *Postawa aktywności chrześcijańskiej;*
- *Przyjmowanie postawy dialogu.*

Jak zaznaczono, prezentowany dokument zawiera też podstawę programową dla katechezy dzieci przedszkolnych oraz osób w szczególnych sytuacjach. Z uwagi na specyfikę, ta druga część w aktualnie proponowanej wersji, wymaga jeszcze gruntownego przepracowania.

Ks. Jan Szpet - prof. dr hab., kierownik Zakładu Wychowania Chrześcijańskiego na Wydziale Teologicznym UAM w Poznaniu, konsultor Komisji Programowej do Spraw Podręczników i Pomocy do Nauki Religii przy MEN.

* Referat wygłoszony na Sympozjum katechetycznym: "Wychowanie religijne u progu trzeciego tysiąclecia chrześcijaństwa" w Opolu, w dniach 27-28 kwietnia 2001 r.

¹ Kraków 2001 r. *Projekt*. Odtąd będę posługiwał się skrótem: *Podstawa programowa*.

² Warszawa 1971 r.

³ Pakiet szczegółowych rozporządzeń Ministra Edukacji Narodowej z dnia 15 lutego 1999 r. - zob.: Dz. U. n. 14 z dnia 23 lutego 1999 r.

⁴ Ministerstwo Edukacji Narodowej, *Reforma systemu edukacji. Projekt*, Warszawa 1998 s. 36.

⁵ Tamże, s. 40 - 41.

⁶ Tamże, s. 37.

⁷ *Filozofia nauczania w klasach I - III szkoły podstawowej*, w: Ministerstwo Edukacji Narodowej, *O reformie programowej. Kształcenie zintegrowane*, Warszawa 1999, s. 5-8; *Filozofia nauczania w gimnazjum*, w: Ministerstwo Edukacji Narodowej, *O reformie programowej. Gimnazjum*, Warszawa 1999, s. 5-8.

⁸ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 15 lutego 1999 r. w sprawie podstawy programowej kształcenia ogólnego. Załącznik n. 1, Dz. U. n. 14 z 1999 r.

⁹ *Reforma systemu edukacji. Projekt, dz. cyt.*, s. 153.

¹⁰ Poznań 1999 r.

¹¹ J. Szpet, *W drodze do nowego programu katechetycznego*, "Katecheta" nr 7-8/2000, s. 94.

¹² Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 1 grudnia 1999 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie podstawy programowej kształcenia ogólnego. Dz. U. RP n. 2 z 17 stycznia 2000 r. poz. 18.

¹³ C.M. Martini, *Dio educa il suo popoli*, Milano 1987, s. 62.

¹⁴ Ł. Bagacz-Rajda, *Katecheta potrzebny młodzieży*, "Katecheta" nr 4/1994, s. 201.

¹⁵ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 15 lutego 1999 r. w sprawie ramowych planów nauczania w szkołach publicznych, Dz. U. RP n. 14 z dnia 23 lutego 1999 r. poz. 128; Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 15 lutego 1999 r. w sprawie podstawy programowej kształcenia ogólnego, dz. cyt. poz. 129.